

XVII–XIX століття розглядала як твір художньої літератури, всі інші утопічні твори розглядалися коментаторами в аспекті політичному, етичному, релігійному, економічному, але не у контексті красного письменства. Тому літературознавчий аналіз утопічних творів можна розглядати як особливу позицію та досягнення Лесі Українки. Іншим відкриттям Л. Українки слід вважати те, що вона зауважує: в утопії XVII–XIX ст. виникає ідея людської *самодіяльності*, *виборювання* чогось бажаного та належного, що принципово відрізняється від прагнення одержати щось з божественної волі. Подібне протиставлення утопічного та релігійного характеру соціальних змін здійснює М. Бердяєв у 20-ті роки в еміграції. Проте М. Бердяєв, окреслюючи це протиставлення, критикує утопістів за гординю і кваліфікує утопію як різновид ересі; Леся Українка ж підтримує активну позицію утопістів. Важливий аспект утопізму, на який звертає увагу Леся Українка – це його психологічна складова. У XVIII–XIX ст. література говорить переважно про зміст утопічних творів; Леся Українка ж звертає увагу на їх пристрасність, активізм, завзятість, пророче натхнення. Нарешті, слід відзначити цікаву думку щодо антиутопії: ще у біблійній традиції на людей, які порушили Божі заповіді та не діяли належним чином, чекали покарання та нещастя.

Отже, літературознавчий аналіз утопії, здійснений Лесею Українкою, дозволив їй зауважити такі аспекти утопізму, на які науковці, що досліджують утопію, звертають увагу значно пізніше – у середині та в кінці XX століття.

Наталія Гірня

Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького

ВНЕСОК ЛЕСІ УКРАЇНКИ У РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО МОДЕРНІЗМУ

На межі XIX–XX ст. модернізм став основним напрямом європейської культури. Модернізм (від фр. *moderne* – новітній, сучасний) приніс нові бачення культурного процесу загалом і літератури зокрема. Український літературний модернізм характеризується чіткою національною тематикою і відходом від етнографізму. Чільне місце в українській літературі посідає поезія Лесі Українки (1871–1913), яка зуміла поєднати шевченківські ідеї з новими темами і створити неперевершені поетичні шедеври. “Від часу шевченкового “Поховайте та вставайте, кайдани порвіте” Україна не чула такого сильного, гарячого та поетичного слова, як із уст сеї слабосилої, хворої дівчини” (І. Франко). У ранніх творах Лесі Українки переважають характерні для української поезії 70–80-х рр. XIX ст. мотиви туги і навіть розпачу, властиві романтизму. Прикметною рисою творчості Лесі Українки є своєрідна міграція мотивів та образів ранньої лірики у писані пізніше драматичні твори, де ці образи поширювалися і поглиблювалися, набираючи нового символічного звучання. Саме Леся Українка зіграла провідну роль у розвитку драматичного жанру в українській літературі. Драми Лесі Українки виходили за межі етнографізму та побутової тематики. Так, незважаючи на те, що “Осіння казка” була “спробою пера” Лесі Українки у популярному тоді символічному стилі, вона стала одним із кращих символічних творів української та світової літератури. Зверталася Леся Українка і до античної тематики. Українська версія світової теми про Дон Жуана відображена у драмі “Камінний господар”; цю драму поетеса переробляла і скорочувала кілька разів, щоб, за власним висловом авторки, “сконцентрувати її стиль, наче якусь сильну есенцію, зробити його лаконічним, як написи на базальті, увільнити його від ліричної млявості ... уняти сюжет в короткі енергійні риси, дати йому щось “камінного”. Варто нагадати, що “Камінний господар” писався тоді, коли імперська критика посилила шовіністичні напади на українську літературу, а частина російських інтелектуалів цілком серйозно заявляла про недоцільність існування української культури. Леся Українка закликала українських поетів видати книжку перекладів кращих європейських авторів, вкотре підтвердивши невичерпний потенціал рідної мови. “Камінний господар” теж став переконливим аргументом на користь української культури. На думку дослідників творчості Лесі Українки, драма-феєрія “Лісова пісня” вважається одним із найвищих мистецьких досягнень нашої поетеси. Слід зауважити, що

поетичні твори Лесі Українки сприяли становленню нового покоління українських поетів початку ХХ ст.: М. Вороного, О. Олесь, А. Кримського, П. Карманського, Б. Лепкого тощо. Творчий доробок великої поетеси Лесі Українки належить до скарбниці української та світової літератури.

Матеріал впорядкував та відредагував В.Л. Петрушенко

Ігор Карівець

Національний університет “Львівська політехніка”

ПЕРЕДМОВА ДО ЕСЕЮ БАРБАРИ СКАРГИ

Вашій увазі пропонується переклад есею “На початку було слово” Барбари Скарги (Варшава, 25.10.1919 – Ольштин, 18.09.2009).

Барбара Скарга – польський філософ, професор Польської академії наук, представник Варшавської школи істориків ідей. Досліджувала творчість різноманітних філософів: від Аристотеля та А. Бергсона до Ж. Дерріда. Писала на метафізичні теми, про час та зміни.

Чи мав час початок? Чи може людина змінитися настільки, щоб *розпочати* нове життя? Ці питання торкаються безпосередньо кожної людини, кожної екзистенції. У цьому есеї Б. Скарга у доступній формі відповідає на ці питання. Есе написано зрозумілою мовою, без “псевдонаукових” формулювань, без зловживань специфічною термінологією.

Фізики підходять до часу “фізично”, тобто вони розглядають час як (фізичний) предмет, який можна поділити на минуле, теперішнє і майбутнє. Але, запитує Б. Скарга, чи можна поділити час на відрізки та частини, як будь-який інший предмет? Ні, бо час дуже глибоко занурений в наше існування; він є неперервний у тому сенсі, що ми перебуваємо в часі, а час перебуває в нас; ми невіддільні від часу. Однак, ми не можемо відповісти на питання, що таке час. Як казав Св.Августин: “Коли ніхто не питає мене про це, я знаю, але як тільки йдеться про пояснення, я вже не знаю” [1, с. 222].

Нам здається, що ми розпоряджаємося часом, можемо його розпланувати, але це лише нам здається. Насправді ми не є володарями часу, бо час нас знищує; з часом ми старіємо і помираємо. Однак час також і лікує рани, завдані життям; він може бути і другом, і ворогом.

Чи може людина впливати на час? Чи вона є лише заручницею часу? І так, і ні. Не маємо впливу на те, що відбувається в часі, не можемо зупинити час і повернути його назад, щоб виправити помилки. Але можемо змінитися й *розпочати* життя, тобто почати з початку, перервавши час. “Людина приречена на свободу”, скаже Ж.-П. Сартр. Ця свобода є здатністю людини починати нове, а не лише повторювати пройдене. Початок – це завжди переривання та оновлення часу. Скільки разів людина може починати нове? Скільки початків може бути в її житті? Скільки завгодно; все залежить від самої людини, від її усвідомлення власних можливостей і талантів.

Не існує ні в минулому, ні в теперішньому, ні в майбутньому. Теперішнє не існує, бо, наприклад, я щойно розмовляв з приятелем надворі, а зараз пишу цю передмову. Розмова з приятелем вже закінчилася, тому її вже “немає”; і це “немає” входить у моє теперішнє; так само я напишу цю передмову, завершу її і це теперішнє також зникне – його також “немає”. Тому не можна говорити, що ми існуємо в “теперішньому”, бо воно постійно зникає. Б. Скарга зазначає: “Живемо, ніби на кінчику ножа. Постійно теперішнє відходить і постійно щось надходить нове. Тому пам’ятаємо, бо інакше нас огорнула би пуста” [2].

Людина – дивна істота, яка може змінюватися в часі, перериваючи його. Фаталізм не є доброю філософією, бо він вбиває волю людини до змін, до започаткування іншого, не того ж самого життя.

1. Св. Августин. Сповідь / Пер. з лат. Ю. Мушака; післям. С. Здіорука. – К.: Основи, 1999. – 319 с. 2. Zegary życia. Rozmowa z prof. Barbarą Skargą. – [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://www.polityka.pl/kultura/rozmowy/302303,1,rozmowa-z-prof-barbara-skarga.read>